

.....

WESSELY ANNA

Válasz helyett

Moksony Ferencnek igaza van: a nem falszifikálható állításokról reménytelen vitázni, s a mi dolgozatunk jóformán csak ilyeneket tartalmaz. Nem szántuk szakcikknek, ezért nem akartuk, hogy bekerüljön a *Szociológiai Szemle* konferenciaszámba. Persze közéleti pamfletnek sem, különben, mondjuk, a *Magyar Narancs*ban közöltük volna. A keleti és nyugati elméleti perspektívák összehasonlítására vállalkozó szekcióban próbáltuk meg másfél évvel ezelőtt kifejtetni azt, hogy

— nem kívánunk belebújni a keleti (egzotikus) elméletek feliratú dobozba, s nem hisszük, hogy egy elméletet keletkezési helye s nem pedig heurisztikus értéke, hozama minősít;

— nem hisszük azt, hogy a kelet- avagy közép-európai szociológiai gondolkodás megfelelően jellemezhető azzal, mit honosított meg a nyugati — magyarán: a nemzetközi — elméletek közül;

— a szekció címében rejlő kérdésnek akkor van értelme, ha valóban összehasonlítás, s mivel e művelethez legalább két elem szükségeltetik, ideje meghatározni, vagy legalább körvonalazni, mi az, amit össze kívánunk vetni a ma számon tartott társadalomelméleti kísérletekkel és keretekkel.

Írásunk valóban "egyes vonatkozásaiban pontatlan, körvonalazatlan" (Hadas), hiszen egyebek mellett egy ismétlődő tapasztalatból származó benyomásunkat is meg akartuk fogalmazni és osztani. E tapasztalatokat különféle — történelmi, politológiai, szociológiai — nemzetközi konferenciákon gyűjtöttük résztvevő megfigyelőként és — tegyük hozzá — megfigyeltként. A nagy nemzetközi kongresszusokon spontán vagy kiküldött nemzeti "csapatok" vesznek részt; a kisebb, meghívásos szemináriumok, műhelyek viszont már nem az olimpiai elvek szerint szerveződnek. Itt a nyugat-európaiak, amerikaiak rendre egy-egy lengyelrel és magyarral találkoztak, akik nem igazodtak a kelet-európairól kialakított várakozásokhoz: otthonosan mozogtak azon az elméleti terepen, amelyről a vendég-

.....

látók azt hitték, csak az övék; a saját társadalmukról adott kritikai elemzésük nem párosult a liberális kapitalizmus feltétlen csodálatával; gyakran új irányba terelték a vitákat azáltal, hogy szokatlan módon kapcsolták össze a különben jólismert elemzési szempontokat. Ez akár nagyszerű is lehetne, ha nem kísérte volna az a kínos érzés, hogy a kétféjű borjú rendkívüliségének kijáró népszerűséget élvezhetjük: nem módosult a "kelet-európairól" kialakított sztereotípiák, csak minket könyveltek el kivételnek. Mi viszont úgy gondoltuk, nem személyes különlegesség játszott szerepet ezekben a helyzetekben, hanem egy számunkra — a saját intellektuális közegünkben — magától értetődő vonás, amelynek meglétére viszont éppen ezek az élmények irányították figyelmünket.

Megpróbáltuk tehát először is azonosítani és értelmezni azt a gondolkodási stílust, intellektuális hagyományt, amelyben mi magunk nem különösek, hanem közönséges résztvevők vagyunk. Ezután tettük fel azt a kérdést, mit ér, mire jó, mit adhat az effajta gondolkodás. A legegyszerűbb persze az lett volna, ha posztmodern östehetségnek kiáltjuk ki magunkat, akik — utólagos szerencsésükre — nem kerültek bele a modern tudomány racionalizált, munkamegosztásos üzemébe, megőrizték a differenciálatlan aranykor hamvas ártatlanságát, sejtelmescen metaforikus beszédmódját, amelyben az új kor orákulumakimondható. Ehhez képest körülményes eljárást választottunk: megpróbáltuk felsorakoztatni azokat a szerzőket, akiknek a gondolatai önértelmezésünkben segítségünkre voltak.

Ha a *Replika* szerkesztői úgy gondolták, előadásunk szövege megjelentetésre érdemes, nyilván úgy vélték, hogy az önértelmezés igyekezete egyikünknek sem árthat. Félreérthetőnek bizonyult állításaink valóságos projekciós ernyőként működtek: sikerült megbolygatnunk azokat a "közösségi tudatalatti" rétegeket, amelyekről Gerő András írt; ki-ki a maga rémképét látta felbukkanni mondataink mögött — a "magyaros" (Pléh), az önkényes és ellenőrizhetetlenül szónokló (Moksony), a politika kegyencének szerepére áhítózó (Balog—Gábor—Matuz) tudományét. Mi azt kérdeztük, mi az, amit a közép-európaiaktól várhat a *sociológia*, nem pedig a magyar nép, a magyar kultúra, vagy éppen a mindenkori hatalom. Nem állítólagos sajtószerűségünk, kulturális önállóságunk megőrzésének — szemünkben kifejezetten ellenszenves — harmadikutas utópiáját kergettük, s elmaradottságunkat sem próbáltuk vívmányként feltüntetni. Csak azt firtattuk, lehetővé teszi, segíti-e a köztes helyzetű közép-európai történelmi és politikai tapasztalat, hogy az európai társadalmak elemzésében érvényes szociológiai magyarázattá kapcsoljuk össze a leíró/külső és a megértő/belső értelmező hipotéziseket úgy, ahogyan azt egykor Weber a szociológia feladatául szabta. Esélyről s nem adottságról szóltunk, hiszen — mint Lazarsfeld és Adorno reménytelen együttműködése példázta¹ — a feladat összetevői két külön gondolati tradícióvá is válhatnak, amelyek azután szükségképp "elbeszélnek egymás mellett" (Mannheim). Tudatos összekapcsolásukra törekszik Habermas (akire Pléh Csaba emlékeztet minket) csakúgy, mint Bourdieu. Nagyszabású kísérletük egyelőre nem teremtett közös nyelvet, "csak" — mint minden jelentős elmélet — a maguk eszperantóját beszélők elkülönült táborait.

Egy gondolat bánt engemet: a "szegedi gondolat". Nincs jó érvem Balog Iván, Gábor Kálmán és Matuz Norbert vádjá ellen. Lehet, hogy sajátos teljesítményígéretével azért igyekszünk semlegesíteni a nemzetközi mércéket, hogy a "későkádárista alkompetitívitás" múltán is megőrizzük a magunk lakodalmos rockjának piaci részesedését?

Jegyzet

1. vö. Morrison, D. E.: "Kultur and Culture: The Case of Theodor W. Adorno and Paul F. Lazarsfeld", *Social Research* 45 (1978), 331—355.